

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.42>

ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ МИРНИХ ПЕРЕГОВОРІВ ПО ЗАВЕРШЕННЮ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ ЗА ІНІЦІАТИВИ ТА ПОСЕРЕДНИЦТВА ПРЕЗИДЕНТА США ТРАМПА

Монастирський М.В.,
здобувач наукового ступеня
доктора філософії з права
ORCID: 0009-0009-6295-1286
e-mail: mirekcom6@gmail.com

Монастирський М.В. Позачергові вибори Президента України та референдум щодо вступу України до Європейського Союзу в контексті мирних переговорів по завершенню війни проти України за ініціативи та посередництва Президента США Трампа.

Стаття присвячена конституційно-правовому визначенню понять «президентські вибори воєнного стану» та «референдум воєнного стану». Актуальність дослідження обумовлена розпочатою 26 грудня 2025 роботою парламентської групи по підготовці законопроекту щодо особливостей порядку організації та проведення референдуму та виборів президента в умовах воєнного стану.

Уточнено, проведення президентських виборів і референдуму під час війни є частиною взятих Україною на себе зобов'язань в переговорах по завершенню війни за ініціативи та посередництва Президента США Трампа.

Проаналізовано норми Конституції України, зокрема розділу третього «Вибори. Референдум», на предмет визначення понять виборів президента та референдуму. Поміж іншого визначено суттєву відмінність між виборами і референдумом: вибори в Україні відбуваються періодично, за виключенням надзвичайних обставин; однак референдум в Україні відбувається не періодично, а за надзвичайних обставин.

Встановлено, Конституція України визначає будь-які президентські вибори як чергові або позачергові, а право на референдум закріплює виключно за народом.

З'ясовано, парламентська робоча група розглядає варіант прийняття спеціальних положень щодо: по-перше, призначення президентських виборів під час воєнного стану, які були б ані черговими, ані позачерговими; по-друге, надання президенту права призначати референдум під час воєнного стану; по-третє, організації та проведення президентських виборів і референдуму в один день. Внесення змін до Конституції України не передбачається.

Аргументовано: по-перше, що президентські вибори під час чинного правового режиму воєнного стану, які відповідають Основному Закону України, означають відставку Президента України Зеленського та позачергові президентські вибори; по-друге, що референдум в умовах чинного правового режиму воєнного стану, який відповідає Конституції України, є всеукраїнським референдумом про вступ України до Європейського Союзу. Визначено юридичну процедуру проголошення такого референдуму, його юридичні та політичні наслідки.

Доведено в якості висновку: для виконання Україною взятих на себе зобов'язань по завершенню війни достатньо або провести позачергові вибори президента, або провести всеукраїнський референдум про вступ України до Європейського Союзу.

Ключові слова: вибори, референдум, воєнний стан, війна, позачергові вибори президента, мирний план Трампа.

Monastyrskiy M.V. Early elections of the President of Ukraine and a referendum on Ukraine's accession to the European Union in the context of peace negotiations to end the war against Ukraine at the initiative and mediation of US President Trump.

The article is devoted to the constitutional and legal definition of the concepts of “presidential elections under martial law” and “referendum under martial law”. The relevance of the study is due to the work of the parliamentary group on the preparation of a draft law on the peculiarities of the procedure for organizing and holding a referendum and presidential elections under martial law, which began on December 26, 2025.

It is specified that holding presidential elections and a referendum during the war is part of the obligations assumed by Ukraine in the negotiations to end the war at the initiative and mediation of US President Trump.

The norms of the Constitution of Ukraine, in particular the third section “Elections. Referendum”, are analyzed for the purpose of defining the concepts of presidential elections and referendum. Among other things, a significant difference between elections and referendums is determined: elections in Ukraine are held periodically, except in extraordinary circumstances; however, a referendum in Ukraine is not held periodically, but in extraordinary circumstances.

It is established that the Constitution of Ukraine defines any presidential election as regular or extraordinary, and the right to a referendum is vested exclusively in the people.

It is clarified that the parliamentary working group is considering the option of adopting special provisions regarding: first, the appointment of presidential elections during martial law, which would be neither regular nor extraordinary; second, granting the president the right to appoint a referendum during martial law; third, the organization and holding of presidential elections and a referendum on the same day. Amendments to the Constitution of Ukraine are not envisaged.

It is argued: first, that presidential elections during the current legal regime of martial law, which comply with the Fundamental Law of Ukraine, mean the resignation of President of Ukraine Zelensky and extraordinary presidential elections; second, that a referendum under the current legal regime of martial law, which complies with the Constitution of Ukraine, is an all-Ukrainian referendum on Ukraine's accession to the European Union. The legal procedure for declaring such a referendum, its legal and political consequences are determined.

It is proved as a conclusion: for Ukraine to fulfill its obligations after the end of the war, it is sufficient to either hold early presidential elections or hold an all-Ukrainian referendum on Ukraine's accession to the European Union.

Key words: elections, referendum, martial law, war, early presidential elections, Trump's peace plan.

Постановка проблеми. 22 грудня 2025 розпорядженням Голови Верховної Ради України Русланом Стефанчуком за № 1993 утворено робочу групу народних депутатів України (далі – Робоча група) з метою «підготовки комплексних законодавчих пропозицій щодо особливостей порядку організації та проведення виборів в умовах особливого періоду та/або повоєнних виборів в Україні» [1]. Керівником Робочої групи призначено першого заступника Голови Верховної Ради України Олександра Корнієнка [1, п. 3].

До складу Робочої групи також увійшли за посадами:

а) Заступник Голови Верховної Ради України; Голова Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування; Голова Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки; Голова підкомітету з питань виборів, референдумів та інших форм безпосередньої демократії Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування;

б) до складу мають увійти також п'ять народних депутатів від Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування та по два народних депутата від кожної депутатської фракції або групи [1, Додаток 1].

Розпорядженням передбачається можливість долучитися за згодою:

в) представникам громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері сприяння організації та проведення виборів і референдумів;

г) представникам Міністерства юстиції України, Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України,

Міністерства розвитку громад та територій України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, п'ятьом членам Центральної виборчої комісії та двом представникам Секретаріату Комісії та представникам інших державних органів [1, Додаток 1]

26 грудня 2025 відбулося установче засідання Робочої групи [2]; друге засідання відбулося 8 січня 2026 [3]; третє засідання, яке було заплановане на кінець січня, сталося з запізненням 12 лютого [4]; чергові зустрічі Робочої групи заплановані на 17 і 20 лютого. Усі зустрічі і обговорення проводилися онлайн з прямою трансляцією в мережі Інтернет.

Офіційна назва Робочої групи не відображає політичний контекст і політичну мету створення групи. Оголошено, що робоча група працює над законодавством щодо «порядку організації та проведення виборів в умовах особливого періоду та/або повоєнних виборів в Україні». Проте вже на першому засіданні групи народний депутат Давід Арахамія пояснив справжню мету створення Робочої групи триваючими мирними переговорами за ініціативи та посередництва Президента США Трампа. Він сказав буквально наступне: «Частиною мирного плану [президента Трампа] є 90 днів, де 30 днів на те, що ми створюємо усю підготовчу роботу і законодавчу базу, і 60 днів на проведення певних виборчих процедур. В першу чергу, йдеться про проведення одночасно загальнонаціонального українського референдуму та виборів президента України» [2, г. 1, хв. 12]. До речі, Д. Арахамія не увійшов до списку членів Робочої групи [5], але з 23 січня перебуває у складі української делегації на переговорах по завершенню війни [6].

Дійсно, 10 грудня 2025 Президент України Володимир Зеленський у звичному для нього форматі відеозвернення до народу повідомив, що погодився із Президентом Трампом щодо проведення президентських виборів під час воєнного стану в Україні: «Сьогодні я говорив з представниками Верховної Ради України. Ми говорили предметно. Я не допускати жодних спекуляцій проти України. Якщо партнери, зокрема наш ключовий партнер у Вашингтоні, так багато і так конкретно говорять про вибори в Україні в умовах правового режиму воєнного стану, ми повинні дати українські законні відповіді на кожне запитання і кожен сумнів. Це непросто, але тиск із цього приводу нам точно не потрібен. Очікую, що народні депутати запропонують своє бачення» [7].

Разом із тим, Президент Зеленський нічого не говорив про референдум у цьому зверненні чи раніше. Медіа вперше повідомили про референдум 11 грудня 2025, цитуючи Президента Зеленського наступним чином: «Я вважаю, що на це питання буде відповідати народ України. У форматі виборів чи у форматі референдуму, але має бути позиція народу України» [8].

Досі не відомо, яке одне питання буде винесене на референдум, хоча напевно відомо, що референдум є ініціативою української сторони на мирних переговорах.

Отже, Робоча група була створена з політичною метою не для повоєнних виборів, а для президентських виборів і референдуму під час війни. Зауважимо, що в розпорядженні № 1993 взагалі відсутній законодавчо визначений та добре відомий в Україні термін «воєнний стан», який, на нашу думку, влучно передав би політичне призначення Робочої групи.

Звичайно, така різниця відмінність не залишилася непоміченою учасниками Робочої групи. Якщо коротко, ідея проведення президентських виборів і референдуму в умовах воєнного стану не була підтримана та сильно піддавалася критиці. Тим не менше, робота продовжується, а проведення президентських виборів і референдуму Зеленського в Україні залишається на порядку денному переговорів по завершенню війни в Україні.

Метою конституційно-правового аналізу політичної проблеми виборів президента та референдуму в умовах воєнного стану є точне юридичне визначення відповідних понять і обґрунтування правильного юридичного розв'язання проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Три перших засідання Робочої групи у загальному тривали сім годин обговорень і дискусій. Назначений термін «до кінця січня» для підготовки законопроекту для проведення виборів президента і референдуму в умовах воєнного стану минув, а Робоча група досі не підтримує проведення виборів і референдуму під час війни як умову завершення війни.

В українському суспільстві існує сильний консенсус щодо президентських виборів під час воєнного стану – проводити не можна. Появу такої суспільної згоди засвідчив у січні 2024 Микола Мельник: «Так було нібито досягнуто загального консенсусу (чинної влади, опозиції, суспільства, іноземних і міжнародних партнерів) щодо недоцільності виборів під час дії воєнного стану/війни» [9].

Цей консенсус, на нашу думку, пояснює не тільки відсутність підтримки членами Робочої групи політичної мети Президента Зеленського. В Україні, загалом кажучи, відсутні дослідження,

які відкривали би можливості для проведення виборів чи референдуму в умовах воєнного стану, а існуючі публікації по темі стверджують одне «неможливо» на різний манер.

Маємо зазначити, що в даному дослідженні автор використовує матеріали з власної публікації «Вступ України до Європейського Союзу в умовах воєнного стану: питання національного референдуму» та незавершеної аспірантської роботи «Організаційно-правові засади волевиявлення народу в умовах особливих правових режимів».

Виклад основного матеріалу слід почати з визначення понять «вибори», «референдум», «війна».

Третій розділ Конституції України називається «Вибори. Референдум». Конституція України є Основним Законом України [10, преамбула], Законом найвищої юридичної сили [10, ст. 8].

Вибори та референдум є поняттями однорідними. І референдум, і вибори є волевиявленням народу у демократичний спосіб на голосуванні. Демократичне голосування означає, що волевиявлення народу є вільним, загальним, рівним, прямим і таємним, а воля народу має вищу силу. В Україні, як і в багатьох інших країнах, прийнято голосувати за допомогою паперового виборчого бюлетеня.

На виборах народ обирає владу державних і місцевих представників; таку демократію в теорії держави і права прийнято називати представницькою. На референдумі народ здійснює владу безпосередньо; таку демократію в теорії називають безпосередньою. Представницька та безпосередня демократія є двома різними формами демократії, волевиявлення та голосування. Вибори в Україні відбуваються періодично, за виключенням надзвичайних обставин. Референдум в Україні відбувається не періодично, а за надзвичайних обставин.

Згідно закону України «Про Центральну виборчу комісію», ЦВК є «державним органом, до компетенції якого належить забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні, забезпечення реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України і прав на участь у референдумах, суверенного права Українського народу на виявлення своєї волі» [11, преамбула]. ЦВК забезпечує народ паперовими бюлетенями для голосування та встановлює результати волевиявлення. Трьома головними функціями ЦВК є: роздати бюлетені для голосування, зібрати їх, порахувати їх.

Аксіоматичне визначення війни. У сенсі не загальному, а конкретному ця війна є так зване «СВО». Це війна тоталітарного минулого України проти демократичного майбутнього України.

Пояснення аксіоми щодо частин і цілого:

1) щодо минулого: Україна до 1991 року була частиною найбільшої тоталітарної імперії ХХ століття Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР); залишок імперії напав на Україну 24 лютого 2022;

2) щодо майбутнього: повноправне членство України в Європейському Союзі (ЄС) є цінністю.

3) в цілому: війна є об'єктивним процесом трансформації суспільно-політичних відносин в Україні від тоталітарного СРСР до демократичного ЄС.

Формула «від минулого до майбутнього» є поширеною формою думки. Наприклад, Р.П. Князевич використовував її за довго до війни у 2002 році, описуючи суспільно-політичні відносини в Україні навколо виборів президента словами «від тоталітарного минулого до демократичного майбутнього» [12, с. 3].

Нещодавно, у січні 2026, її також використав український громадський діяч В. Пекар щодо війни: «Давайте, я поясню ще одну річ важливу. Є війни за майбутнє, а є війни за минуле. Війна за майбутнє це війна за те, щоби стати таким, яким ти хочеш стати, але ще не став. <...> Україна хоче стати нормальною європейською державою. <...> Ми воюємо за своє майбутнє. Ми воюємо за те, щоби стати такими, якими ми мріємо стати, але ще не стали. І за це був Євромайдан. <...> Бо була чітка альтернатива: або майбутнє, що асоціюється з Європою, або минуле, що асоціюється з «совком». І люди обрали не «совок», а майбутнє, тобто люди вийшли [на Євромайдан] за майбутнє проти минулого. <...> Так от, класика стратегічної думки <...> якщо ти воюєш за своє майбутнє, то ти можеш перемогти або зазнати поразки <...>; але якщо ти воюєш за своє минуле, ти можеш зазнати тільки поразку. <...> Росії важливо нас також повернути в минуле, щоб ми не пішли в майбутнє. І за це вона вбиває українців і українок. Вона вбиває українців і українок, тому що українці та українки обрали [європейське] майбутнє. А для Росії дуже важливо, щоби ми пішли в минуле разом із ними» [13, хв. 35].

Наведена аксіома дозволяє також накреслити пряму лінію історичної перспектива України на європейському континенті: від радянського союзу, через незалежність, до європейського союзу.

Зазвичай, наука використовує інтуїтивно очевидні аксіоми для отримання неочевидних висновків. З наведеного визначення війни випливає, що вступ України до ЄС є кінцем війни.

I. Вибори Президента України в умовах воєнного стану це відставка пана Зеленського з посади Президента України. Конституція України гарантує Президенту України право на відставку в статті 108 [10, п. 1, ч. 2, ст. 108]. Процедура відставки виписана в статті 109 наступним чином: «Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України».

Далі, оскільки, згідно статті 108, відставка Президента України є достроковим припиненням повноважень, то проведення виборів наступного Президента України має відбутися у відповідності до статті 103: «У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень» [10, ч. 5, ст. 103].

Отже, якщо пан Зеленський дійсно налаштований на проведення президентських виборів зараз, будь ласка, Конституція України вказує прямий шлях до президентських виборів в Україні під час війни. Звичайно, таке рішення буде мати пов'язані між собою юридичні та політичні наслідки, які бажано врахувати.

Одним з юридичних наслідків, який передбачено статтею 112 Конституції України, є поява виконувача обов'язків Президента України: «У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України» [10, ст. 112]. Важливо уточнити, що повноваження виконувача обов'язків Президента України обмежені: «Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6-8, 10-13, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України» [10, ст. 112].

Поява виконувача обов'язків Президента України замість Президента України може мати політичні наслідки для мирних переговорів під головуванням Президента США Трампа. Невідомо, чи не нашкодить це американській політиці по досягненню мира в Україні. Припустимо, що між українською і американською сторонами обов'язково відбудеться попередня консультація.

У такому разі українській стороні бажано уникати грубої юридичної помилки, яку допустив Президент Зеленський в інтерв'ю американському телеканалу Fox News, опублікованому 22 лютого 2024 [14].

Тоді на 5 хвилині 50 секунд журналіст Брет Баєр провокативно звернувся до Володимира Зеленського: «You canceled the presidential election = Ви [Президент України] скасували президентські вибори [в Україні]». Зараз не важливо, що відповів президент - це була тотальна помилка. Важливо звернути увагу на те, що Fox News передав американській аудиторії. Весь час, що тривала відповідь, на екрані можна було прочитати: «Martial law: Zelenskuu *postpones* presidential election» (підкреслено нами. – М. М.). Це не те, що говорив пан Зеленський, але це те, що розуміють американці.

Американці й українці в більшості своїй живуть в різних правових парадигмах. Американська правова культура є парадигмою природного права. Значна частина українців, зокрема юристів, політиків і журналістів, все ще знаходяться в парадигмі радянсько-комуністичного позитивного права, для якої вживання слова «заборона» до виборів є прийнятною. Американці, навпаки, не сприймають законодавчу «заборону» виборів, хоча для них є допустимим під час війни відкласти вибори (*postpone an election* – див. Google). Поняття «заборонені вибори» та «відкладені вибори» мають абсолютно різні юридичні зміст і наслідки. Більше про це можна дізнатися з публікації М.В. Монастирського «До питання актуальності заборони чергових парламентських виборів в Україні під час воєнного стану» [15].

У війні тоталітарного минулого України проти її демократичного майбутнього поява такої помилки є нормальною, а її виправлення є корисним. Тим паче, що Конституція України не надає підстав для вживання слова «заборона» на цій погоджувальній консультації щодо позачергових виборів президента в Україні.

Ще одним юридичним наслідком відставки Президента України Зеленського є втрата паном Зеленським владних повноважень Президента України. Це нібито очевидно і такою має бути від-

ставка, однак розуміння цієї відставки до кінця означає усвідомлення того, що відставка В. Зеленського виключає можливість його переобрання на позачергових виборах. Президентські вибори в Україні під час воєнного стану - це кінець президентства В. Зеленського. З усіма політичними наслідками для його партії «Слуга народу».

Далі, *другий варіант*. Президент Зеленський не заявляв про відставку; навпаки, він поводить ся впевнено щодо своєї участі у президентських виборах під час воєнного стану, на які сам же і погодився. Президент Зеленський є лідером політичної партії «Слуга народу». О. Корнієнко, який є керівником Робочої групи по підготовці цих виборів, очолює партію «Слуга народу». Д. Арахамія, який на установчому засіданні Робочої групи без зайвого офіціозу визначав завдання та встановлював терміни їх виконання, очолює фракцію партії «Слуга народу» в парламенті. Спікер парламенту Р. Стефанчук, який своїм розпорядженням створив Робочу групу, був обраний до парламенту по списку партії «Слуга народу» під номером 2 і залишається однопартійцем О. Корнієнка та Д. Арахамії. Ніхто з них не робить таємниці з того, що Робоча група працює над законопроектом для проведення президентських виборів під час воєнного стану за участю В. Зеленського. Отже, Робоча група не готує законопроект про дострокові вибори президента.

Конституція України передбачає лише два види президентських виборів: вибори президента можуть бути черговими або позачерговими. Усі президентські вибори, які проводилися в Україні досі, були: а) черговими, які ще називають строковими, або б) позачерговими, які ще називають достроковими. Такий поділ є нормальною світовою практикою.

Прямий конституційний припис для Робочої групи: «Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [10, ч. 2, ст. 8]. Виходячи з наведених норм Основного Закону України, буде логічним припустити, що Робоча група на працює законопроект по черговим виборам президента. Проте Робоча група не готується до проведення чергових виборів президента також.

О. Стефанчук стверджує, що законопроект, над яким працює Робоча група, не передбачає проведення ні чергових, ані позачергових виборів президента.

Пряма мова пана Стефанчука: «Це будуть унікальні вибори, таких в Україні ще не було. Вони не підпадають під жодні вибори, які визначені в Конституції, тому що це не строкові і не дострокові» [16, хв. 18].

Продовження прямої мови: «Це буде просто «одноразовий» закон, який дасть можливість провести ці вибори, а потім «перескочити» на нормальну систему, яка визначена в Конституції та Виборчому кодексі» [16, хв. 19].

Це було сказано ним 18 червня 2025. Через півроку, 10 грудня, Президент України В. Зеленський повідомив, що погодився із Президентом США Трампом на проведення в Україні президентських виборів під час воєнного стану. Наступного тижня, 22 грудня, Р. Стефанчук створив парламентську Робочу групу та заявив наступне: «Цей закон буде «одноразового» використання – саме для цих виборів. Далі, я сподіваюся, ми перейдемо на платформу, передбачену в Конституції, Виборчого кодексу і будемо рухатися цим шляхом» [17].

Отже, пан Стефанчук сам себе викриває. Він надав найкращі докази підготовки Робочою групою конституційного перевороту, метою якого є захоплення президентської влади в Україні. Пан Стефанчук є академіком Національної академії правових наук України, доктором юридичних наук, професором. Юрист найвищого наукового рівня не може не знати просту істину - вибори, які не відповідають Конституції України, є такими, що не відповідають Конституції України.

Таким чином, з'ясовано, що під час воєнного стану:

- 1) президентські вибори, які є позачерговими (достроковими), відповідають Конституції України;
- 2) президентські вибори, які не є ані позачерговими, ані черговими, навпаки, не відповідають Конституції України.

Далі, *третій варіант*. Залишається з'ясувати конституційність проведення чергових виборів Президента України під час воєнного стану.

Згідно Конституції України, «чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України» [10, ч. 5, ст. 103]. Президент України В. Зеленський вступив на посаду 20 травня 2019 відповідно до процедури, визначеної статтею 104 Конституції України.

Є фактом, що чергові вибори Президента України в умовах воєнного стану не відбулися 31 березня 2024. Наразі можна констатувати, що відтоді у свідомості українських виборців закарбува-

лася думка: «Президентські вибори під час воєнного стану проводити заборонено Конституцією України». Не бачимо сенс сперечатися із суспільним консенсусом.

Підсумовуючи конституційно-правовий аналіз поняття президентських виборів, доходимо висновку, що єдина *правова* можливість проведення президентських виборів в Україні під час чинного правового режиму воєнного стану є відставка В. Зеленського з посади Президента України. Відставкою В. Зеленський формально виконує вимогу Президента США Трампа для досягнення миру в Україні.

III. Референдум. Усі повноваження Президента України відносно референдуму визначені в пункті 6 частини 1 статті 106 розділу п'ятого «Президент України» Конституції України: «Президент України призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою» [10, п. 6, ч. 1, ст. 106]. Наведена норма передбачає лише дві можливості призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму Президентом України:

- 1) або відповідно до статті 156
- 2) або за народною ініціативою.

Наведена норма має офіційне тлумачення Конституційного Суду України (далі – Суд), в якому зазначено наступне: «Положення пункту 6 частини першої статті 106 Конституції України, згідно з яким Президент України проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, слід розуміти так, що Президент України *зобов'язаний* проголосити такий референдум» (виділено нами. – М. М.) [18].

Отже, Президент України не має права проголошувати всеукраїнський референдум за народної ініціативи – це його конституційний обов'язок.

Тлумачення Суду щодо права або обов'язку Президента України призначити (проголошувати) референдум за статтею 156 відсутнє. Досі ні в кого не виникало питань до Суду щодо її змісту. Наведемо норму цієї статті: «Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України» [10, ч. 1, ст. 156]. Ясно, що Президент України не може не призначити референдум відповідно до змісту статті 156 – він зобов'язаний це зробити. Отже, Конституція України і в другому з двох можливих випадків не передбачає права Президента України на референдум.

Таким чином, Президент України взагалі не має права на референдум, а лише обов'язок призначення (проголошення) його відповідно до приписів Основного Закону України. Натомість Конституція України у статті 72 визначає народ суб'єктом ініціативи референдуму: «Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області» [10, ч. 2, ст. 72]. Народ має право на всеукраїнський референдум.

Відсутність права на референдум у Президента України цілковито відповідає загальноприйнятому поділу демократії на представницьку та безпосередню, яку в англomовних джерелах прийнято називати прямою (*direct democracy*). Референдум є класичною безпосередньою демократією тоді, як президент є типовою представницькою демократією. Референдум є правом усього народу, а не окремого його представника, наприклад президента. Такий порядок прийнятий в теорії держави та права. Проте на практиці президенти постійно маніпулюють референдумом заради збереження або збільшення своєї влади. Таких прийнято називати диктаторами.

Далі, зафіксуємо два факти, які легко перевірити:

- 1) в українських медіа обговорюється всеукраїнський референдум;
- 2) в українських медіа нічого не повідомляється про збір підписів на підтримку всеукраїнського референдуму.

Отже, фактично всеукраїнський референдум, про який нам відомо, не має ключової ознаки всеукраїнського референдуму з народної ініціативи (стаття 72 Конституції України), а тому, очевидно, не є референдумом з народної ініціативи, а є лише ініціативою Президента України. Пан Зеленський виходить за межі конституційних повноважень Президента України, які не передбачають права на референдум.

На відміну від референдуму Зеленського, справжнім всеукраїнським референдумом в умовах воєнного стану є референдум про вступ України до ЄС, або референдум щодо членства України в Європейській Унії (далі – референдум про Вступ), тому що воля народу до участі в такому референдумі є фактом соціології з 2024 року.

У вересні 2024 одразу дві соціологічні служби провели окремі опитування виборців щодо референдуму про Вступ.

Центр Разумкова мав наступні питання (наводимо одразу з відповідями):

1) Якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до ЄС, чи взяли би Ви участь у голосуванні? Відповіли «так» 81,1 % виборців.

2) Якби Ви узяли участь у референдумі щодо вступу до ЄС, то як би Ви проголосували? Проголосували би за вступ 88% виборців [19].

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) запитував: «Уявіть, будь ласка, що зараз відбувається референдум з питання, чи вступати Україні до Європейського Союзу. Ви можете проголосувати за вступ до цього союзу, проти вступу або утриматися – не брати участі у голосуванні. Який Ваш вибір?». 68 % виборців відповіли, що готові прийти на виборчі дільниці та проголосувати за Вступ [20].

На нашу думку, результати обох досліджень переконливі не зважаючи на те, що кожне питання щодо референдуму було гіпотетичними. Важливо враховувати, що відповіді були не гіпотетичними, а реальними відповідями виборців в об'єктивних умовах воєнного стану. Ніхто не знає, якими будуть відповіді на ті самі запитання після війни. Отже, те, що ми маємо зараз, є волею народу до участі у референдумі про Вступ під час воєнного стану.

Доказом тому служить ще один факт соціології. Порівнюючи прагнення українців до ЄС під час війни та до війни три соціологічні служби дійшли одного висновку щодо надзвичайного росту підтримки Вступу.

Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва відзначив це наступним чином: «Підтримка вступу до Європейського Союзу [за даними 2024 року] досягла рекордного рівня за весь період моніторингу: 69% опитаних підтримують європейську інтеграцію України, що на 14 відсоткових пунктів більше, ніж у лютому 2022 року» [21, с. 14].

Центр Разумкова порівняв результати відповідей щодо референдуму про Вступ за 2024 рік, які представлені вище, з даними 2021 року та отримав наступні результати:

1) щодо участі у референдумі відбувся ріст на 12 процентних пунктів: «Якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до Європейського Союзу, у ньому взяли б участь 81% опитаних <...> Перед початком повномасштабної війни – у листопаді–грудні 2021р. – про наміри взяти участь у такому референдумі заявляли 69% опитаних» [19];

2) щодо голосування за Вступ відбувся ріст на 10 п.п.: «За вступ проголосували б 88% тих, хто має намір взяти участь у такому референдумі (проти – 8%), у листопаді–грудні 2021 р. – відповідно 78% і 18%» [19].

КМІС у 2024 році провів три різні опитування, щоб краще зрозуміти ставлення українців до ЄС. Проте інститут не представив у спільному звіті кількісні порівняльні дані з довоєнними. Натомість виконавчий директор КМІС А. Грушецький надав якісну оцінку цим змінам: «Серед українців є консенсус (і на рівні країни в цілому, і на рівні населення окремих регіонів), що Україна має бути членом і ЄС, і НАТО» (підкреслено нами. – М. М.) [20].

Таким чином, війна не тільки супроводжувала ріст підтримки громадянами членства України в ЄС; якісною зміною є те, що в умовах війни з'явилося нове явище – суспільний консенсус щодо підтримки вступу України до ЄС на референдумі. Цього консенсусу не було перед війною; і не відомо, чи він буде після війни.

Ми запитали ШІ Google про стан речей на даний момент; відповідь обнадієлива: «Підтримка вступу України до Європейського Союзу серед українців досягла історично найвищого рівня: станом на лютий 2026 року членство в ЄС підтримують 83% громадян, що свідчить про стійкий проєвропейський курс попри війну» (дата звернення: 13.02.2026).

Отже, доведено, що референдум про Вступ є справжнім всеукраїнським референдумом під час воєнного стану в Україні.

Список колишніх комуністичних країн Європи, які проводили референдум перед вступом до ЄС: Республіка Хорватія - 22 січня 2012; Латвійська Республіка - 20 вересня 2003; Естонська Республіка – 14 вересня 2003; Чеська Республіка – 13-14 червня 2003; Республіка Польща –

7-8 червня 2003; Словацька Республіка – 16-17 травня 2003; Литовська Республіка – 10-11 травня 2003; Республіка Словенія – 23 березня 2003. Республіка Болгарія та Румунія приєдналися до ЄС 1 січня 2007 без референдуму. А Молдавська Республіка, яка одночасно з Україною отримала статус кандидата на вступ до ЄС 23 червня 2022, вже провела референдум 20 жовтня 2024.

Підсумовуючи конституційно-правовий аналіз поняття всеукраїнського референдуму, доходимо висновку, що юридично обґрунтованим всеукраїнським референдумом в Україні в умовах правового режиму воєнного стану може бути референдум щодо членства України в Європейському Союзі.

Таким чином, два ключових поняття предмету дослідження отримали юридично правильні визначення, а тому ситуація навколо президентських виборів і референдуму в Україні може бути описана юридично правильно теж. Отже, Робоча група, під керівництвом О. Корнієнко, працює над законопроектом, політичною метою якого є переобрання В. Зеленського на президентських виборах і підписання мирної угоди з американцями на референдумі під час воєнного стану в один день. Проте критичний конституційно-правовий аналіз поняття «президентські вибори під час воєнного стану» та поняття «референдум під час воєнного стану» *юридично* виключає таку можливість.

Суспільно-політичні відносини в Україні складаються таким чином, що Президенту України Зеленському на переговорах із Президентом США Трампом доведеться обирати: або відставка з посади Президента України, або проведення референдуму про Вступ, якщо ніхто з них не постується словом президента.

Проголошення референдуму є надзвичайно важливою юридичною подією. Референдум про Вступ має ту перевагу над референдумом Зеленського, що є справжнім всеукраїнським референдумом з юридично визначеною процедурою проголошення відповідно до прецеденту 1991 року.

Пригадаємо, Україна в 1991 році проводила референдум, який змінював її міжнародно-правовий статус із союзної держави на державу незалежну. Тоді Україна була у складі СРСР, але волею народу вийшла з його складу в статусі міжнародно визнаної незалежної держави.

На нашу думку, найкраще пояснення юридичного змісту референдуму 1991 року надав видатний український політик того часу Леонід Кравчук (1934-2022). «Всеукраїнському референдуму передував союзний референдум. Він відбувся у березні 1991 року з ініціативи Горбачова. На ньому запитували: чи вважаєте ви за необхідне збереження СРСР як оновленої федерації, де дотримуватимуться права і свободи людей всіх національностей. Україна, близько 76% людей проголосували за збереження Радянського Союзу.

За вищими законами державотворення, Верховна Рада не могла відмінити наслідки такого референдуму. Народ сказав «Бути Радянському Союзу!», а Верховна Рада у серпні 1991 року ухвалила Акт про незалежність. Таким чином, виникла суперечність, що була подолана саме 1 грудня на всеукраїнському референдумі.

До речі, такий промовистий факт: поки ми не провели референдум, жодна країна світу не визнала Україну як незалежну державу. Тому референдум 1 грудня був потрібний, щоб подолати наслідки референдуму 17 березня. Іншого шляху не було» [22].

Отже, процедура зміни статусу України між незалежною та союзною визначена волевиявленням народу на референдумі 1 грудня 1991.

Спробуємо зараз оформити чернетку проголошення референдуму про Вступ по зразку прецедента. Оригінальним документом є постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» [23].

З відповідними змінами текст постанови Верховної Ради України IX скликання може бути таким: «Верховна Рада України постановляє: 5 квітня 2026 року провести всеукраїнський референдум щодо вступу України до Європейського Союзу». Це все, більше нічого не потрібно. Україна має місяць на друкування виборчих бюлетенів і повідомлення виборцям місця їх видачі.

Юридичним наслідком повторення прецеденту 1991 року буде втрата чинності Акту проголошення незалежності України. Це означатиме, що Конституція України залишається чинною, однак стане відкритою для реформи Судом. Мова йде про те, що добре відомо дотичним до справи українським юристам: чинна Конституція України не сумісна з правовою системою ЄС. Зараз Конституція незалежної України не є перешкодою для відкриття так званих «переговорних кластерів», які передують підписанню угоди про Вступ і повноправному членству України в ЄС, проте потім є найбільшою юридичною перешкодою для закриття цих кластерів і Вступу. Повторення

прецеденту долає цю перешкоду, а робота юридичної бюрократії над адаптацією національного законодавства до європейського перестав бути роботою під гору без ясної перспективи Вступу в тумані війни, а стає роботою з гори з ясною перспективою Вступу навіть під час війни. Нагадаємо, що згідно аксіоматичного визначення війни, членство України в ЄС є необхідною умовою завершення війни, а не навпаки, тому референдум про Вступ може проводитися під час війни для завершення війни.

Політичним наслідком референдуму буде виконання Україною вимоги Президента США Трампа щодо виборів Президента України під час воєнного стану для підписання мирної угоди, тому що, як було доведено, ця вимога має два варіанти правильної юридичної відповіді: або відставка Президента України Зеленського, або всеукраїнський референдум про вступ України до ЄС. Кожний з цих варіантів є *юридично* правильним, хоча на перший погляд так може не здаватися.

Висновки. Парламентська робоча група з підготовки комплексних законодавчих пропозицій щодо особливостей порядку організації та проведення виборів в умовах особливого періоду та/або повоєнних виборів в Україні була створена розпорядженням Голови Верховної Ради України Р. Стефанчуком 22 грудня 2025 на виконання політичного рішення Президента України В. Зеленського о проведенні в Україні під час війни і чинного правового режиму воєнного стану президентських виборів і всеукраїнського референдуму *в один день*.

Після трьох засідань парламентської робочої групи, які разом тривали 7 годин, досі залишаються невизначеними предмет всеукраїнського референдуму і вид президентських виборів, по яким готується законопроект.

Заповнюючи юридичну прогалину логіко-правовим аналізом Конституції України на предмет виборів і референдуму, було з'ясовано:

1) президентські вибори в умовах воєнного стану означають відставку Президента України В. Зеленського та проведення позачергових президентських виборів під час воєнного стану без участі В. Зеленського;

2) всеукраїнський референдум під час воєнного стану означає референдум про вступ України до Європейського Союзу.

Доведено, що в умовах воєнного стану Президенту України В. Зеленському достатньо провести або президентські вибори, або всеукраїнський референдум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про робочу групу з підготовки комплексних законодавчих пропозицій: розпорядження Голови Верховної Ради України від 22 грудня 2025 р. № 1993. URL: https://dostup.org.ua/request/155261/response/452525/attach/3/2114507%201.pdf?cookie_passthrough=1 (дата звернення: 05.02.2026).
2. Робоча група з підготовки законодавчих пропозицій. *Телеканал Рада*. 26.12.2025. URL: <https://youtube.com/live/gQwMBvq2kKpw?feature=share> (дата звернення: 15.02.2026).
3. Робоча група з підготовки законодавчих пропозицій. *Телеканал Рада*. 08.01.2026. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=mXnMXJ2p6h8&t=6s&pp=2AEGkAIB0gcJCTMBo7VqN5tD> (дата звернення: 05.02.2026).
4. Робоча група з підготовки законодавчих пропозицій. *Телеканал Рада*. 12.02.2026. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=qOuSTxspNuc&pp=0gcJCZQKAYcqIYzv> (дата звернення: 05.02.2026).
5. Персональний склад робочої групи з підготовки законодавчих пропозицій. *Офіційний веб-портал парламенту України*. 30 грудня 2025. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Торпovuна/269527.html> (дата звернення: 05.02.2026).
6. Указ Президента України від 23 січня 2026 р. №72/2026. URL: <https://president.gov.ua/documents/722026-58129> (дата звернення: 5.02.2026).
7. 1386 день війни. Звернення Володимира Зеленського до українців. *Зе!Президент*. 10 грудня 2025 р. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=dr7T1n7RDAg&t=231s&pp=2AHnAZACAQ%3D%3D> (дата звернення: 05.02.2026).
8. Зеленський: На питання щодо територій Донеччини має відповідати народ України. *Interfax Ukraine*. 11 грудня 2025 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1127772-amp.html> (дата звернення: 05.02.2026).

9. Мельник М. Вибори в Україні: не зараз, а коли? *ZN,UA*. 22 січня 2022 р. URL: <https://zn.ua/ukr/amp/POLITICS/vibori-v-ukrajini-ne-zaraz-a-koli.html> (дата звернення: 05.02.2026).
10. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
11. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
12. Князевич Р.П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2002. 21 с.
13. Пекарь В. Людство вперлося в стелю. *Жовті кеди з Юлією Бориско*. 24 січня 2024 р. URL: https://m.youtube.com/watch?v=Ko_DoNmZRKY&pp=0gcJCZEKAYcqIYzv (дата звернення: 05.02.2026).
14. Volodymyr Zelenskyu invites Trump to war zone. *Fox News*. February 22, 2024. URL: <https://www.foxnews.com/video/6347415037112> (дата звернення: 05.02.2026).
15. Монастирський М.В. До питання актуальності заборони чергових парламентських виборів в Україні під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 82. С. 223-229. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.33> (дата звернення: 05.02.2026).
16. Стефанчук – про вибори, війну і виїзди депутатів: що чекає Україну. *РБК-Україна*. 18 червня 2025 р. URL: https://m.youtube.com/watch?v=N3DBSs2XACA&pp=ygVR0KHRgtC10YTQsNC90YfRg9C6INCgLiDigJMg0L_RgNC-INCy0LjQsdC-0YDQuCwg0LLRltC50L3Rgy4g0KDQkdCaLdCj0LrRgNCw0ZfQvdCw0gcJCUABo7VqN5tD (дата звернення: 05.02.2026).
17. Закон про вибори під час війни буде «одноразовим». *РБК-Україна*. 22 грудня 2025 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zakon-vibori-pid-chas-viyni-bude-odnorazovim-1766422749.html/amp> (дата звернення: 05.02.2026).
18. Рішення Конституційного Суду України від 15 жовтня 2008 р. № 23-рп/2008 / Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-08#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
19. Підтримка громадянами вступу України до Європейського Союзу та НАТО. *Разумков Центр*. 24 жовтня 2024 р. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-stavlennia-do-myrynykh-peregovoriv-veresen-2024r> (дата звернення: 05.02.2026).
20. Виміри ставлення до ЄС і НАТО. *Київський Міжнародний Інститут Соціології*. 14 січня 2025 р. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1> (дата звернення: 05.02.2026).
21. Підсумки 2024 року: в очікуванні справедливого миру? *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/131731465867691949dc0107.85784408.pdf> (дата звернення: 05.02.2026).
22. Леонід Кравчук: народ має взяти владу у свої руки. *BBC Україна*. 30 листопада 2011 р. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2011/11/111130_kravchuk_interview_independence_sd (дата звернення: 05.02.2026).
23. Про проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026